

รายงานวิจัย

การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗

ศาสตราจารย์ ดร. พรสวรรค์ วัฒนางกูร

เสนอต่อ

พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถาบันพระปกเกล้า

2559

รายงานวิจัยเรื่อง

“การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗

ศาสตราจารย์ ดร. พรสวรรค์ วัฒนางกูร

บทคัดย่อ

การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ค.ศ. 1934/พ.ศ. 2476-2477 (นับตามปฏิทินจันทรคติของสยาม) แห่งสยามเป็นไปท่ามกลางช่วงเวลาระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของสถานการณ์ที่ผันผวนทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในโลก ในเอเชีย ตลอดจนในประเทศไทยเองหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ค.ศ. 1934 ได้รับผลกระทบและได้รับอิทธิพลจากปรากฏการณ์ร่วมกันของยุโรปและเอเชีย ได้แก่ การค่อยๆ ล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช อิทธิพลของความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการเผยแผ่อิทธิพลของอุดมการณ์การเมืองใหม่ในโลกยุโรปและเอเชีย ได้แก่ ลัทธิสังคมนิยมมาร์กซิสต์และสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ และอิทธิพลจากลัทธิเผด็จการชาตินิยมฟาสซิสต์ ปัจจัยทั้งหมดนี้ควรพิจารณาไปพร้อมกันกับสถานการณ์ในยุโรป เอเชีย โดยเฉพาะเหตุการณ์การเมืองของสยามระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับในยุโรป ภาพรวมจะช่วยให้เข้าใจเรื่องการเสด็จประพาสยุโรปที่จบลงด้วยการสละราชสมบัติของพระมหากษัตริย์แห่งสยามได้ดีขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า การเสด็จประพาสยุโรป ค.ศ. 1934 เป็นการเปิดตัวสยาม “ในมิติใหม่” หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในค.ศ. 1932 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงถูกรัฐบาลสยามและกลุ่มบุคคลที่เป็นปฏิปักษ์ต่อ “เจ้า” หมิ่นพระเกียรติอย่างมาก และข้อเท็จจริงนี้เป็นที่รับรู้แล้วในยุโรป กลับทรงได้รับการยกย่องและยอมรับว่าเท่าเทียมในฐานะพระมหากษัตริย์สยามภายใต้รัฐธรรมนูญ นับเป็นการปรากฏพระองค์ในยุโรปในฐานะพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของประเทศสยามในระบอบประชาธิปไตยพร้อมกับสมเด็จพระบรมราชินีเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ชาติไทย ทั้งยังทรงได้รับการยกย่องจากหลายประเทศในยุโรปในฐานะพระมหากษัตริย์แห่งสยามที่ทรงมีพระชายาเพียงพระองค์เดียว เป็นการแหวกประเพณีการสมรสของชายชาวสยามส่วนใหญ่และเริ่มมิติใหม่ทางวัฒนธรรมของประเทศสยามให้ปรากฏในโลก

การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้เพียงสะท้อนเหตุการณ์การเมืองภายในที่ยุ่ยากของสยาม แต่ยังสะท้อนประเด็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายความสัมพันธ์กับนานาประเทศในยุโรปและเอเชียในทิศทางใหม่ที่ทำให้เราได้รู้ถึงภัยจากนโยบายการเมืองอาณานิคมของสองมหาอำนาจยุโรป ได้แก่ อังกฤษและฝรั่งเศสที่ยังไม่หมดไปทีเดียวหลังมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ผสมผสานกับภัยและปัจจัยจากนอกประเทศอื่น คือ ภัยคอมมิวนิสต์จากจีน รัสเซีย อินโดจีนของฝรั่งเศสกับการขึ้นสู่อำนาจของชาติในเอเชียคือญี่ปุ่นที่ล้วนมีความซับซ้อน

ปัจจัยจากภายในและภายนอกประเทศที่ยุ่ยากซับซ้อนเหล่านี้ ล้วนตอกย้ำความสำคัญของการเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวค.ศ. 1934/พ.ศ. 2477 ว่า มิใช่เพียงดำเนินไปเพื่อการรักษาพระสุขภาพขององค์พระเจ้าแผ่นดินและเป็นสิ่งสำคัญและหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่

ยังสะท้อนประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สยามได้ประกาศยืนยันจุดยืนด้านอุดมการณ์การเมืองเป็นสยามใน “มิตินิยม” ที่องค์พระมหากษัตริย์คือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีทรงเป็น “ตัวชูโรง” ในฐานะ “ทูตสันถวไมตรีกิตติมศักดิ์” ของประเทศในการสืบสานราชไมตรีที่มีอยู่แล้วแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระราชบิดา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งยังได้ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักและบรรดาประเทศยุโรปและทรงริเริ่มสัมพันธไมตรีใหม่กับประเทศเกิดใหม่ในยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 คือประเทศเชโกสโลวาเกียและประเทศฮังการี เราจะได้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงถูกหมิ่นพระเกียรติอย่างร้ายแรงในประเทศของพระองค์เองกลับทรงได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมและทรงได้รับการยกย่องอย่างสูงในต่างแดนด้วยพระจริยวัตรอันงดงาม เรียบง่ายและพระอัธยาศัยที่จริงใจ จริงจังจากชาวยุโรปและอเมริกัน การรักษาพระเกียรติของพระองค์และเกียรติของประเทศ รวมทั้งความสนพระทัยในคนและกิจการของทุกแห่งในประเทศต่างๆ ที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนอย่างแท้จริงซึ่งเจ้าบ้านสามารถสัมผัสได้ ความสำเร็จครั้งนี้ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีทรงมีส่วนอย่างมาก อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จทอดพระเนตรกิจการด้านต่างๆ ทั้งวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การศึกษาและวัฒนธรรมเพื่อทรงนำความรู้เหล่านั้นกลับมาสืบสานและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศสยาม ดำเนินรอยตามสมเด็จพระราชบิดาในการทำนุบำรุงประเทศด้วย

แม้ว่าในการเสด็จประพาสยุโรปค.ศ. 1934 ครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีได้เสด็จกลับมาประเทศสยามอีกเลย แต่ได้ทรงสละราชสมบัติในวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 1935 และประทับที่กรุงลอนดอนประเทศอังกฤษจนเสด็จสวรรคตในค.ศ. 1941/พ.ศ.2484 พระชนมายุ 48 พรรษา พระวิริยอุตสาหะอย่างยิ่งยวดที่จะทรงทอดพระเนตรกิจการต่างๆ ในยุโรปทุกด้านระหว่างการเดินทางประพาสยุโรปเพื่อสืบสานพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงเริ่มไว้แล้วตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์ในค.ศ. 1925/พ.ศ. 2468 นำไปสู่ข้อสันนิษฐานของผู้วิจัยที่ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีได้ทรงตัดสินใจเด็ดขาดที่จะสละราชสมบัติในขั้นแรกตั้งข่าวลือมาตลอด แต่ได้ทรงตัดสินใจที่จะสละราชสมบัติเมื่อเหตุการณ์ดำเนินมาถึงทางตันและไม่ทรงสามารถยินยอมหรือผ่อนปรนกับรัฐบาลสยามได้อีกต่อไป

ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยพยายามเสนอภาพรวมของการเสด็จประพาสยุโรปค.ศ. 1934 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในบริบททางการเมือง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสยาม เอเชีย และยุโรป โดยศึกษาจากข้อมูลชั้นต้นและชั้นรองทั้งในประเทศไทยและข้อมูลจาก 7 ประเทศในยุโรปที่ได้ค้นคว้ามาใหม่ คือ สาธารณรัฐเชค ฮังการี อิตาลี นครวาติกัน เดนมาร์ก เบลเยียม และเยอรมนี นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในรายละเอียดให้เห็นจริงเพื่อความเข้าใจในที่มาสาเหตุของการเสด็จประพาสยุโรป การเตรียมการเสด็จประพาสยุโรปที่ต้องติดต่อกับฝ่ายสยามและฝ่ายต่างประเทศมากมายซึ่งสะท้อนการเมืองการปกครองในสยาม ความขัดแย้งไม่ลงรอยกันระหว่างบุคคลในคณะรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932/พ.ศ. 2475 ตลอดจนความเห็นที่แตกต่างจนไม่สามารถประนีประนอมได้ระหว่างองค์พระมหากษัตริย์และรัฐบาล รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับประเทศยุโรปในหลายแง่มุมด้านอย่างมีนัยสำคัญทั้งในทางการเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ทำให้เราเข้าใจประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของช่วงนี้ที่ยังไม่เป็นที่รู้ในวงกว้างดีขึ้นในหลายประเด็น อาทิ เรื่องการแสวงหามิตรใหม่คือ ญี่ปุ่น ของสยามในช่วงทศวรรษที่ 1930

การต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศที่เริ่มอย่างจริงจังในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และยืดเยื้อยาวนานมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อีกทั้งยังเป็น การเสนอภาพการเสด็จประพาสยุโรปและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในแง่มุมใหม่รอบด้านที่สัมพันธ์กับปัจจัยจากต่างประเทศด้วย นับเป็นพระราชคุณูปการยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์องค์ที่ 7 แห่งราชวงศ์จักรี ไม่ใช่เฉพาะในฐานะพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงกอบ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณยิ่งใหญ่ในการที่ทรงยับยั้งการสู้รบนองเลือดระหว่างคนไทยกันเองด้วยการ ยอมสละพระราชอำนาจพระราชทานรัฐธรรมนูญให้ปวงชนชาวไทย แต่ในฐานะพระมหากษัตริย์นักการ ทูตที่ชาวยุโรปยอมรับ และทรงทำให้ประเทศสยาม”ใหม่” ในระบอบประชาธิปไตยเป็นที่ยอมรับในเวที โลก